

ГОРДАНА ГАСМИ*
Институт за упоредно право
Београд

УДК 340.12:341.24
Монографска студија
Примљен: 01.02.2016
Одобрен: 28.02.2016
Страна: 149-167

ПРИНЦИПИ НЕДИСКРИМИНАЦИЈЕ И САВЕСНОГ ИСПУЊАВАЊА ОБАВЕЗА ДРЖАВЕ -

Теоријски поглед на Истанбул конвенцију Савета Европе и праксу Европског суда за људска права

Сажетак: Рад је фокусиран на анализу принципа недискриминације и новог принципа савесног испуњавања обавеза државе у Конвенцији Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици (Истанбул Конвенција), која је ступила на снагу почетком августа 2014. године. Такође се разматра и релевантна судска пракса Европског суда за људска права, који је својим скорошњим пресудама био претеча правног утемељења принципа савесног испуњавања обавеза државе у домену сузбијања родно заснованог и породичног насиља. Маркантни случајеви Европског суда за људска права дају оријентир за даље решавање правних случајева у ситуацијама када се утврди да државе имају обавезу дужне пажње („due diligence”), обавеза која значи да државе нису само одговорне за доношење закона који гарантују права жена, него и да осигурају да се ови закони спроводе кроз функционални правосудни систем и ланац правде који је родно освешћен. То значи да је неопходно перманентно вршити сензибилисање судија на националном ницоу, кроз стручне обуке и тренинге у правцу унапређивања знања о родно заснованом и породичном насиљу, како би се повећао степен непристрасног одлучивања у конкретним споровима.

Кључне речи: недискриминација, принцип савесног испуњавања обавеза држава, Савет Европе, Истанбул Конвенција, Европски суд за људска права, родно засновано и породично насиље

Увод

Насиље према женама је глобални феномен, распрострањен нажалост независно од географског положаја, степена економског развоја или политичког режима држава. Стога је перманентно значајно, не само водити кампа-

* gordana.gasmi@gmail.com

ње против насиља према женама и породичног насиља, него и паралелно доносити међународне правно обавезујуће инструменте, који прецизирају постојеће глобалне одредбе, али на регионалном нивоу. Конвенција је ступила на снагу 1. августа 2014. године, тако што је десет држава положило ратификационе инструменте о прихватању Конвенције, чиме је она постала правно обавезна на регионалном, а тиме и на међународном плану¹. Тешкоће уобличавања одредби Конвенције и двогодишње трајање преговора² о њеном формулисању у оквиру посебног експертског комитета Савета Европе од 2009. до 2011. указују на револуционарни карактер увођења нових обавеза државе у овој сфери заштите људских права жртава породичног и родно заснованог насиља.

Нова Конвенција Савета Европе представља обновљено стремљење ка суштинској једнакости између жена и мушкараца, усмерена ка отклањању дубоко укореваних неједнаких односа моћи између полова. Отуда се насиље према женама правно сагледава кроз призму тешке дискриминације и кршења људских права жена са искуством насиља. Поред родног приступа, Конвенција садржи и широк обухват примене, јер упућује земље потписнице да њене одредбе регулишу и заштиту осталих жртава насиља у породици, деце и старих. Ипак, фокус Конвенције остаје родно засновано насиље, тј насиље против жене зато што је жена, односно оно које несразмерно утиче на жене³. Тако је у одредбама чл. 2. Конвенције утврђено да потписнице које су чланице Конвенције, треба да поклоне посебну пажњу женама које су жртве родно заснованог насиља приликом примене одредби ове Конвенције.

Конвенција Савета Европе (СЕ) о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици (Истанбул Конвенција)⁴ је незаобилазни међународно-правни докуменат, који је превасходно усмерен на заштиту људских права жена и осталих жртава породичног насиља. Основни циљ нове Конвенције Савета Европе представља успостављање нулте толеранције у Европи у односу на насиље према женама и насиље у породици.

Значајно је истаћи далекосежна решења Конвенције, посебно имајући у виду превенцију, протекцију жртава насиља и процесуирање починилица⁵, што све укупно чини базу концепта: „три П” плус интегрисани родни приступ у све мере јавне политике, које земље потписнице Конвенције буду предузимале у

¹ Више о томе: Г. Гасми, „Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – правни коментар”, на српском, UNDP пројекат и Kraljevina Norveška, „Vorba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja”, Министарство рада и социјалне политике Р. Србије, 2012. ISBN 978-86-7704-068-0 – , str. 122, www.gendernet.rs

² Проф. Др Гордана Гасми, ауторка, заступала је Србију на експертском нивоу приликом преговора о тексту Истанбул Конвенције, сада је експерт Савета Европе за област родне равноправности и људских права

³ Чл. 3 Конвенције – Дефиниције,

<http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>

⁴ Добила је назив Истанбул Конвенција према месту потписивања приликом заседања Комитета министара Савета Европе у Истанбулу, маја 2011.

⁵ Више о томе код: Гасми Г, Петровић Д, „Глобални значај нових европских стандарда кривично – правног процесуирања починилаца породичног и родно заснованог насиља”, Култура Полиса, посебно издање, Нови Сад, ИССН 1820- 4589, 2015., стр. 93-109.

овом домену. Такође је битно указати на кристално прецизни родно засновани приступ у одредбама Конвенције, како на пољу дефинисања феномена насиља, тако и у области превенције и уклањања штетних родних стереотипа, који су корен прећутног одобравања насиља према женама. Конвенција је први међународни уговор који садржи експлицитну дефиницију рода, у смислу друштвено успостављених улога додељених женама и мушкарцима у односу на њихова понашања. При томе, промовисан је принцип једнакости, те су заштитом Конвенције обухваћене све жене и девојчице, независно од њиховог расног или социјалног порекла, религије, мигрантског или брачног статуса или сексуалног опредељења. Постоје такође групе женске популације које су изложене већем ризику од насиља, те Конвенција упућује државе потписнице да предузму према њима одговарајуће специфичне мере заштите.

Теоријски поглед на Истанбул конвенцију Савета Европе

Правни значај Истанбул Конвенције Савета Европе

Конвенција представља први регионални правни међународно-правни инструмент на нивоу Европе за борбу против насиља према женама и породичног насиља. Свеобухватни циљ ове Конвенције је заштита права жртава насиља, превасходно насиља над женама и осталих жртава насиља у породици, те да им се обезбеди највиши ниво заштите. Насиље у породици је дубоко укорењено у друштву. С обзиром да се одвија у приватној сфери, често га је тешко препознати и казнити у односу на остале јавне форме насиља. Отуда се агенције и службе надлежне за пружање помоћи жртвама суочавају са различитим облицима скривања истине у четири зида. До кажњавања долази само у случајевима дуготрајног испољавања породичног насиља и то на суров начин, са понекад и фаталним последицама⁶. Међу жртвама насиља у породици упадљиво предњаче жене, што потврђују и емпиријски резултати релевантних истраживања на глобалном нивоу. Насиље према женама у породичном контексту је образац непрекидног настављања насиља и злоупотребе, ситуација поновљене виктимизације, где је жртва рањива баш због тога што дели дом са својим злостављачем, а има и осећање лојалности, или чак љубави, према њему⁷.

Правни допринос Конвенције представља чињеница да она обавезује земље потписнице да у своја домаћа законодавства унесу прописе о кривичном гоњењу одређених кривичних дела, као што су: генитално сакаћење жена и девојчица, принудни брак, узнемиравање личности, принудни абортус и принудна стерилизација.

Конвенција захтева од земаља потписница ко-ординисани приступ у решавању проблема насиља према женама и насиља у породици, уз учешће свих

⁶ *The World's Women 2010, Trends and Statistics*, United Nations, New York, 2010, Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/STAT/SER.K/19, ISBN 978-92-1-161539-5, p. 131.

⁷ Kelly, 2003. Цит. према: Игњатовић Тања., „Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице”, РЖЦ, Београд, 2011. стр. 21.

надлежних државних органа и невладиног сектора. То значи да су релевантни учесници у ланцу надлежних државних тела и представници цивилног друштва обавезни да израде протоколе о сарадњи на националном нивоу.

Драгоцену вредност Конвенције представља установљивање посебног надзорног механизма за праћење њене примене у форми независног експертског тела (ГРЕВИО)⁸, у циљу дугорочне ефективности одредаба Конвенције. Један од важних циљева Конвенције представља унапређење међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици, имајући у виду не само правну сарадњу у кривичним и грађанским правним питањима, него и размену информација ради спречавања кривичних дела из ове Конвенције и обезбеђивања заштите жена и осталих жртава насиља у породици.

Генерално гледано, у Европи је дошло до промене ставова јавног мњења о овом проблему и у већини земаља су људи све више свесни да се ради о негативној друштвеној појави, а не само о изолованом, појединачном приватном проблему. Тим пре, ако се имају у виду пратеће разарујуће последице породичног насиља. Стога је у већини европских земаља насиље у породици правно сврстано у категорију кривичних дела.

Конвенција⁹ је, као регионални инструмент, отворена за ратификацију и приступање државама чланицама Савета Европе, али такође и државама које нису чланице СЕ и Европској унији, као целини. Савет Европе окупља 47 држава чланица и око 800 милиона грађана. Активности СЕ усмерене су ка заштити људских права и слобода, на основу Европске Конвенције о људским правима (1950). Једна од приоритетних области је управо регулисање превенције и борбе против насиља према женама и породичног насиља. Новији базични стратешки документ је Препорука Савета Европе (Рец. (2002)5) државама чланицама о заштити жена од насиља. Полазећи од Препоруке СЕ бр. 5 (2002) о заштити жена од насиља, Савет Европе по први пут утврђује Конвенцију са правно обавезујућим стандардима спречавања насиља према женама и насиља у породици, са принципима заштите жртава и кажњавања извршилаца.

Томе је претходила широка кампања невладиних организација у бројним земљама чланицама Савета Европе, посебно у периоду 2006 – 2008. год. Конвенција регулише борбу против насиља према женама, али укључена је и заштита деце, старих и мушкараца од насиља у породици. Посебан фокус Конвенције је усмерен ка спречавању насиља према женама, имајући у виду реално стање проблема: *насиље према женама = тежак облик дискриминације према женама*. Поред тога, емпиријска истраживања указују на чињеницу да већину извршилаца породичног насиља чине мушкарци, те је стога акценат Конвенције усмерен ка спречавању и борби против насиља према женама. Међутим, област примене Конвенције односи се експлицитно и на све жртве насиља у породици, али су се стране уговорнице обавезале да посебну пажњу поклоне женама, које су жртве родно заснованог насиља (чл. 2. Конвенције).

⁸ ГРЕВИО – независно експертско тело у саставу од 10 независних експерата из земаља потписница Конвенције је основан јула 2015. за праћење примене Истанбул Конвенције

⁹ Текст Конвенције: <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>

Конвенција се састоји из Преамбуле и 12 поглавља (укупно 81 члан и додатак о привилегијама и имунитету чланова ГРЕВИО експертског тела за примену Конвенције). Текст Конвенције је био предмет скоро двогодишњих преговора држава чланица на експертском нивоу у оквиру 9 заседања *Ad Hoc* Комитета за спречавање и борбу против насиља према женама и насиља у породици (*Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence – CAHVIO*). *Ad Hoc* САНВИО комитет је формиран одлуком Комитета министара СЕ децембра 2008., а отпочео је са радом априла 2009. године на основу мандата повереног од стране Комитета министара СЕ и завршио рад почетком 2011. усвајањем текста Конвенције, која је затим отворена за потписивање на министарском заседању чланица Савета Европе у Истанбулу маја 2011.

Принцип једнакости и недискриминације

У Конвенцији је правно установљен принцип (чл. 4) да свако лице има право да живи слободно од насиља у јавној и у приватној сфери. У погледу фокуса примене Конвенције, нарочито је важно да су жене оне које преовлађују међу жртвама родно заснованог насиља, те је унете посебна обавеза промоције и заштите овог права за жене.

Током преговора, неке делегације у експертском Комитету Савета Европе су се успротивиле акцентовању преваходно жена као жртава насиља и захтевале да право живота слободно од насиља у јавној и у приватној сфери буде широко дефинисано за сва лица. Преовладало је компромисно решење да ово право буде прокламовано и заштићено за све, али да су државе потписнице позване да предузму законодавне и друге мере јавне политике да унапреде и заштите права свих, а посебно жена да живе слободно од насиља и у јавној и у приватној сфери. Дискриминација над женама представља плодно тле за толеранцију насиља над женама. Све мере које се предузимају за спречавање и борбу против насиља над женама треба да промовишу једнакост између жена и мушкараца као једину суштинску једнакост, што ће спречити такво насиље у будућности.

У пресуди случаја *Opuz v. Turkey*, Европски суд за људска права бавио се међусобном повезаношћу између дискриминације и насиља над женама и закључио да родно засновано насиље представља облик дискриминације зато што углавном погађа жене, а жене нису заштићене законом подједнако као мушкарци.

Управо из ових разлога став 2 потврђује принцип суштинске једнакости између жена и мушкараца, захтевајући од земаља чланица не само да осуде све облике насиља над женама, већ и да укључе принцип једнакости у законодавство, обезбеде његово остварење у пракси, као и да забране дискриминацију законом и укину све дискриминативне законе и праксе.

„Члан 4 – Основна права, принцип једнакости и недискриминације

1. Чланице ће предузети неопходне законодавне односно друге мере за унапређење и заштиту права свакога, посебно жена, да живи слободно од насиља како у јавној тако и у приватној сфери.

2. Чланице ће осудити све облике дискриминације над женама, и без одлагања предузети неопходне законодавне и друге мере за спречавање дискриминације, а посебно:
 - укључивањем у устав државе односно друге одговарајуће законе принцип једнакости између жена и мушкараца и обезбеђивањем практичног остваривања овог принципа;
 - забраном дискриминације над женама, укључујући коришћењем санкција, према потреби;
 - укидањем закона и пракси које дискриминишу жене.
3. Чланице ће обезбедити примену одредби ове Конвенције, посебно мера заштите права жртава, без дискриминације по било ком основу, као што је пол, род, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или неко друго мишљење, национално односно друштвено порекло, припадност националној мањини, имовина, рођење, сексуално опредељење, родни идентитет, узраст, здравствено стање, инвалидитет, брачно стање, статус мигранта или избеглице, односно неки други статус.
4. Посебне мере неопходне за спречавање и заштиту жена од родно заснованог насиља не сматрају се дискриминацијом у смислу ове Конвенције.”¹⁰

Принцип суштинске једнакости између жена и мушкараца подразумева да уживање права на слободу од насиља стоји у међусобној повезаности са обавезом земаља чланица да обезбеде једнакост између жена и мушкараца у остваривању и уживању свих грађанских, политичких, економских, друштвених и културних права у складу са инструментима из области људских права Савета Европе, посебно Европске Конвенције о људским правима (ECHR) и њеним протоколима и Европском социјалном повељом и другим међународним инструментима којих су чланице, а посебно УН Конвенције о отклањању свих облика дискриминације према женама (CEDAW).

Важно је нагласити да овај став даје земаљама чланицама две могућности како да испуне захтев и укључе принцип једнакости између жена и мушкараца у законодавство: измене и допуне устава односно укључивање у друге законодавне акте. Уз то, обавеза да се обезбеди практично остварење једнакости између жена и мушкараца значи да често није довољно укључивање у законодавство, већ су потребне и практичне мере за спровођење овог принципа. Ове практичне мере могу укључити и примену позитивних мера ради остварења политике једнаких могућности.

Став 3 забрањује дискриминацију приликом примене Конвенције од стране чланица. Значење дискриминације идентично је ономе које је дато у члану 14 Европске Конвенције о људским правима (ECHR). Од великог значаја за предмет Конвенције је да се не прави дискриминација по основу следећих категорија: род, сексуална оријентација, родни идентитет, узраст, здравствено стање, инвалидитет, брачно стање и мигрантски односно избеглички статус односно други статус, што значи да овај списак није коначан. Истраживање понашања жртава насиља над женама и насиља у породици које се тиче тражења помоћи, али такође и пружања услуга у Европи показује да је дискриминација над одређеним групама жртава још увек распрострањена. Жене још

¹⁰ *Ibidem*

увек могу да доживе дискриминацију од органа унутрашњих послова односно судства приликом пријављивања дела родно заснованог насиља. Слично томе, хомосексуалци, лезбијке и биксуалне жртве насиља у породици су често искључене из услуга подршке због своје сексуалне оријентације. Одређене групе лица могу такође доживети дискриминацију на основу свог родног идентитета, што једноставно речено значи да род са којим се идентификују не мора бити у складу са полом који добију рођењем. Ту спадају категорије лица као што су трансродне и транссексуалне особе, особе које се преоблаче (*cross-dressers*), трансвестити и друге групе лица које не одговарају ономе што је друштво одредило као „мушке” односно „женске” категорије. Уз то, мигранткиње и жене избеглице такође могу бити искључене из услуга подршке због свог боравишног статуса. Битно је истаћи да жене некад доживљавају вишеструке облике дискриминације и насиља, као што је случај са женама са инвалидитетом и/или женама из националних мањина, Ромкињама, односно женама са ХИВ-ом/сидом.

Забрана дискриминације из става 3 много је ограниченијег обима од забране дискриминације над женама из става 2 овог члана. Она захтева од чланица да се уздрже од дискриминације у примени одредби Конвенције, док став 2 позива чланице да осуде дискриминацију у областима изван надлежности Конвенције.

Став 4 односи се на посебне мере које чланица Конвенције може да предузме како би повећала заштиту жена од родно заснованог насиља – мере које би користиле само жене. Ова одредба не укида општу забрану дискриминације. У складу са чланом 4 CEDAW конвенције, овај став одређује да посебне мере које имају за циљ спречавање и заштиту жена од родно заснованог насиља и које се не односе на мушкарце не представљају облик дискриминације.

То је у складу са концептом дискриминације како га тумачи Европски суд за људска права у својој судској пракси која се односи на члан 14 ECHR Конвенције Савета Европе. Ова судска пракса посебно разјашњава да дискриминацију не представља свако различито понашање. Како је Суд навео, нпр. у пресуди *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, „различито понашање је дискриминативно уколико нема разлог односно разумно оправдање, односно, уколико не прати легитиман циљ односно уколико не постоји разумна веза односно реципрочност између употребљених средстава и очекиваног циља”. Чињеница да жене доживљавају родно засновано насиље, укључујући и насиље у породици, у значајно већој мери од мушкараца може се сматрати разлогом и разумним оправдањем за употребу средстава и предузимање посебних мера искључиво у корист жена са искуством преживљеног насиља.¹¹

Принцип дужне пажње и савесног испуњавања обавеза за државе – „due diligence”

Према међународном закону држава је одговорна за међународно незаконита учињена дела која се могу са њом повезати, кроз рад њихових органа

¹¹ Подвлачење ауторке

попут полиције, имиграционе службе и затворских чувара. Ово начело је прописано у Члановима Комисије међународног права о одговорности држава за међународно незаконита дела (2001), који су широко прихваћени као обичајно међународно право. Према међународним прописима о људским правима, држава има како негативна тако и позитивна задужења: државни званичници морају и да поштују закон и уздржавају се од чињења међународно незаконитих дела и морају да штите лица од других недржавних актера.

Обавеза дужне пажње државе усвојена је у више међународних инструмената, тумачења и пресуда које се односе на људска права у погледу насиља над женама. У њих спадају и Општа препорука бр.19 CEDAW комитета о насиљу над женама (1992), члан 4 Декларације Генералне скупштине Уједињених нација о елиминисању насиља над женама (1993), Конвенција о спречавању насиља над женама (Конвенција *Belém do Pará*, 1994) коју је усвојила Организација америчких држава, као и Препорука Савета Европе Rec(2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља (2002).

„Члан 5 – Дужна пажња и савесно испуњавање обавеза државе

1. Стране су уздржане од учешћа у било каквом чину насиља над женама и обезбеђују да државни органи, званичници, службеници, установе и други актери, који наступају у име државе, поступају у складу са овом обавезом.
2. Стране се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере и да, са дужном пажњом тј. потпуном посвећеношћу: спрече, истраже, казне и обезбеде репарацију за дела насиља обухваћена овом Конвенцијом, која почине недржавни субјекти.”¹²

Садржај члана 5 одражава судску праксу Европског суда за људска права, који је усвојио обавезу дужне пажње држава у пресуди: *Opuz v. Turkey*, 2009. Суд је установио да позитивна обавеза заштите права на живот (члан 2 ECHR) захтева од државних власти да покажу дужну прилежност, на пример предузимајући превентивне оперативне мере у заштити лица чији је живот угрожен. Члан 5 став 1 односи се на обавезу државе да обезбеди да се њени органи, званичници, агенти, институције и други актери који иступају у име државе уздрже од дела насиља над женама, док став 2 садржи обавезе чланица у спровођењу дужне пажње и прилежности у вези са делима обухваћеним овом конвенцијом почињеним од стране недржавних актера. У оба случаја држава је одговорна уколико дође до њиховог кршења.

У односу на овакав развој догађаја у међународном праву и судској јуриспруденцији, веома је било значајно укључити принцип дужне пажње, односно принцип савесног испуњавања обавеза државе у ову Конвенцију. Она не представља обавезу која се односи на резултат, већ обавезу која се односи на средство. Чланице су у обавези да организују свој одговор на све облике насиља обухваћених овом Конвенцијом, тако да надлежни органи могу савесно да спречавају, истражују, кажњавају и обезбеде репарацију за таква дела насиља. Уколико у томе не успеју држава је одговорна за чин насиља, који би иначе

¹² <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>

био искључива одговорност недржавног актера. Појам „недржавни актер” односи се на физичка лица¹³.

Насиље над женама које почине недржавни актери прелази праг кршења људских права, како се наводи у члану 2 уколико чланице имају обавезу да предузму законодавне и друге мере неопходне за примену дужне прилежности у спречавању, истрази, кажњавању и репарацији за дела насиља обухваћена овом Конвенцијом, као и да обезбеде заштиту жртвама.

Појам „репарација” може да обухвати различите облике репарације у складу са међународним прописима о људским правима, као што је реституција, компензација, рехабилитација, задовољење као и гаранција непонављања. У погледу компензације, важно је нагласити да овај облик репарације чланица обезбеђује под условима наведеним у члану 30 (2) ове Конвенције, који регулише питања накнаде¹⁴. Прецизније речено, овим одредбама је уведена и државна накнада, под условом да је дошло до озбиљних телесних повреда или нарушавања здравља жртве. Ипак, жртва треба првенствено да тражи накнаду од починиоца. Накнаду жртва може да тражи и од осигуравајућих компанија или од државних програма здравственог и социјалног осигурања.

Релевантна судска пракса Европског суда за људска права у Стразбуру

Упоредна пракса националних судова чланица Савета Европе

Упоредна пракса националних судова земаља чланица Савета Европе је разнолика. У једанаест држава чланица Савета Европе, односно у Албанији, Аустрији, Босни и Херцеговини, Естонији, Грчкој, Италији, Пољској, Португал, Сан Марино, Шпанији и Швајцарској, судови су дужни да наставе кривични поступак упркос повлачења тужбе од стране жртве, у случајевима насиља у породици.

Насупрот томе, у двадесет седам држава чланица СЕ, односно у Андори, Јерменији, Азербејџану, Белгији, Бугарској, Кипру, Чешкој, Данској, Енглеској и Велсу, Финској, БЈР Македонији, Француској, Грузији, Немачкој, Мађарској, Ирској, Летонији, Луксембургу, Малти, Молдавији, Холандији, Руској Федерацији, Србији, Словачкој, Шведској, Турској и Украјини, судови имају дискреционо право у одлучивању да ли да наставе кривични поступак против починилаца насиља у породици када жртва повуче тужбу.

Значајан број европских правних система праве разлику између кривичних дела која се гоне по приватној тужби (и за које је тужба жртве предуслов за правно гоњење) и оних које гони јавни тужилац (обично озбиљнија кривична дела, чије гоњење се сматра да је у јавном интересу).

¹³ Концепт „недржавни актер” тј. физичка лица је већ објашњен у тачки II Препоруке Савета Европе Rec (2002)5 о заштити жена од насиља.

¹⁴ Одредбе овог чл. 30. регулишу да је првенствено учинилац кривичног дела одговоран за штету и реституцију. Жртве имају право на потраживање накнаде од починилаца за било које кривично дело утврђено овом Конвенцијом.

Европски суд за људска права (ЕСЉП)¹⁵ је у једној од својих пресуда тумачио одредбе Европске Конвенције о правима човека (1950) тако да прва реченица члана 2. став 1 о основном праву на живот налаже држави не само да се уздржи од намерног и незаконитог одузимања живота, него и да предузме одговарајуће кораке како би заштитила животе оних који су под њеном јурисдикцијом (ЛЦБ против Уједињеног Краљевства, 9. јун 1998.)¹⁶

Ово подразумева првенствену дужност државе да обезбеди право на живот успостављањем ефикасних одредби кривичног права да спречи извршење кривичних дела против лица које штити агенције за спровођење закона у циљу спречавања, сузбијања и кажњавања повреда кривично-правних одредби. Такође, у одговарајућим околностима постоји позитивна обавеза државе да предузме превентивне оперативне мере како би заштитиле појединца чији је живот у опасности од кривичних дела другог појединца¹⁷.

Европски суд за људска права оцењује, на основу националних судских пракси, да изгледа да не постоји општи консензус међу државама чланицама Савета Европе у погледу кривичног гоњења против починилаца насиља у породици, када је жртва повукла своју тужбу.

Изабране релевантне пресуде Европског суда за људска права

А) „ECHR CASE OF BEVACQUA AND S. v. BULGARIA, 2008”

Чињенично стање:

У марту 2000. године, Валентина Николаева Бевасква напустила је свој брачни дом у Бугарској са својим малолетним сином, након више година патње због насиља од стране њеног мужа и преселила се у стан својих родитеља. Истог дана је поднела захтев за развод и тражила привремени одређивање притвора, Упркос јасним доказима о злостављању, свака ставка у ланцу националног правосуђа пала је на испиту заштите њених права.

Било је потребно више од годину дана да власти предузму одговарајуће радње, остављајући на тај начин Валентину и њеног сина у озбиљној опасности. Њен осветољубиви муж ју је више пута претукао и насилно преузео њиховог сина на дужи период. Са сваким новим инцидентом, она је подносила тужбу јавном тужилаштву и посредством форензичких испитивача успевала да добије медицинску документацију. У свакој прилици, власти су показале недостатак било ког смисла за хитност у решавању проблема.

Валентина се жалила Министарству унутрашњих послова да је полиција мало учинила да јој помогне да добије старатељство над сином и није предузела потребне мере да га заштити. Речено јој је да није било ничега што би полиција могла да уради у „приватном спору”. Судови се нису бавили њеним захтевима за привремене мере и спровели су меру од два месеца периода поми-

¹⁵ У даљем тексту: ECHR од скраћенице на енглеском за Европски суд за људска права

¹⁶ L.C.B. v. the United Kingdom, 9 June 1998

¹⁷ *Osman v. the United Kingdom*, 28 October 1998, § 115, *Reports 1998-VIII*, cited in *Kontrová v. Slovakia*, no. 7510/04, §49, ECHR 2007-... (extracts)

рења пре покретања поступка развода. Валентина је коначно добила развод и старатељство над својим сином у мају 2001. Године. Мешутим, када је отишла до свог бившег дома да прикупи своје ствари, она је поново била нападнута од стране њеног бившег мужа. Она је уложила тужбу органима гоњења, али су они су одбили да покрену кривични поступак против њеног бившег мужа.

ЕCHR пресуда:

У 2001. години, уз подршку невладиних организација које се баве људским правима, Бугарске фондације за родна истраживања и Интерајтс (Interights), Валентина и њен син изнели су свој случај пред Европским судом за људска права (ЕCHR, ЕЦХР). Она је навела да су бугарски званичници прекршили њихово право на поштовање приватног и породичног живота, укључујући њихов физички и психички интегритет, што је заштићено Европском конвенцијом о људским правима.

У претходном периоду, већина европских влада и Суд (ЕCHR) су тумачили Европску Конвенцију о правима човека тако да су породични односи и релације између појединаца питања изван надлежности државе.

У овом случају, међутим, Суд (ЕCHR) је пресудио тако да поштовање приватног и породичног живота може укључити дужност примењивања у пракси одговарајућег правног оквира, који омогућава заштиту од аката насиља почињеног од стране физичких лица. Када је Суд коначно донео пресуду у 2008. години, закључио је да је држава Бугарска прекршила Европску Конвенцију, тиме што је пропустила да испуни ове позитивне обавезе.

Овај случај пред Судом ЕЦХР (ЕCHR) и случајеви који следе, унели су револуцију у правно разумевање насиља у породици, од приватног дела које је пролазило углавном некажњено, до схватања о повреди људских права за које државе имају одговорност да је сузбијају.

Поред тога, овај случај је посебно допринео настанку „due diligence” стандарда (обавеза дужне пажње државе), односно процени да ли су државе обављале своју дужност да обезбеде функционисање правосудног система за сузбијање насиља у породици.

Предухитривши пресуду ЕЦХР, у 2005. години, Бугарска је усвојила свеобухватно законодавство, стављајући одговорност превасходно на државу да спречи насиље у породици и пружи помоћ жртвама. Закон, који је израђен у тесној сарадњи са бугарском Фондацијом за родна истраживања, садржи одредбе о одобравању привременог старатељства над децом и мере за хитну заштиту жртве. У 2007. години, смернице за полицајце су издате и основана је национална база података случајева насиља у породици. Женске организације су биле веома активне у лобирању за адекватно финансирање за спровођење закона, подстакнуте случајем Валентине.

Валентина Николаева Бевасква (Valentina Nikolaeva Bevacqua) показала је изузетну истрајност у свом трагању за правдом, суочавајући се са огромним препрекама проистеклим из пасивности система и из дисфункционалног правосуђа. Милиони жена имају, као и Валентина, две главне препреке приликом

обраћања званичном правосудном систему. С једне стране, опсежне друштвене баријере их обесхрабрују да износе своје случајеве. С друге стране, правосудни системи немају капацитета, што је резултирало неприступачним судницама, скупим трошковима и службеницима који не реагују на потребе жена жртава насиља.

„Владавина права захтева не само да се доносе закони, него и да се подједнако примењују и да постоји независно судство, без пристрасности или дискриминације”¹⁸

Б) „ECHR CASE OF BRANKO TOMAŠIĆ AND OTHERS v. CROATIA, 2009”

Чињенично стање:

М.М. је служио казну у затвору Вараждин и пуштен је на дан 3 јула 2006. Дана 15. августа 2006. године пуцао је и усмртио бившу супругу М.Т., ћерку В.Т. и затим извршио самоубиство. Пре трагедије, сусед је запазио М.М. да носи аутоматску пушку и оставља свој бицикл у оближњој шуми. Сусед је одмах позвао полицију. Полиција је стигла на лице места после двадесет минута, одмах након трагичног догађаја.

М.М. је имао здравствени картон из затвора, који је поднела Влада, али који није указивао на спроведено психијатријско лечење или психотерапијски третман. Дана 6. новембра 2006. године подносиоци представке – блиски рођаци убијених тј бивше супруге и њене кћера, предали су предлог државном тужиоцу за решење њиховог захтева за накнаду нематеријалне штете у вези са смрћу М.Т. и В.Т.

Тужиоци су навели пропусте од стране надлежних органа да предузму одговарајуће кораке како би заштитили животе М.Т. и В.Т. и неадекватност истраге о околностима њихове смрти. Они су тражили 1,105,000 хрватских куна (ХРК) као накнаду и 13.481 куна за трошкове. Тужиоци нису добили никакав одговор.

Дана 2. јануара 2006. М.М. дошао је у Центар за социјални рад и тврдио да има бомбу и да ће је „бацити на своју бившу супругу [што значи М.Т.] и дете”. Дана 3. фебруара 2006. године М.М. приведен је након покретања кривичног поступка против њега у Општинском суду Чаковец 27. јануара 2006. Психијатријско мишљење прибављено током поступка садржи изјаву да је 2. јануара 2006. године М.М. тврдио пред запосленима у Центру за социјални да има бомбу и да су његове претње озбиљног карактера. Он је поновио тврдњу 19. јануара 2006. године пред полицајцима из станице полиције Међумурје. Дана 15. марта 2006. године Општински суд је утврдио да је М.М. крив за претње бившој супруги М.Т. у неколико наврата у периоду од јула до 30. децембра 2005. Одређено је пет месеци затвора и мера безбедности обавезног психијатријског лечења.

¹⁸ „The rule of law requires not only that laws are passed, but that they are equally enforced and independently adjudicated, free from bias or discrimination”. (UN WOMEN „Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of JUSTICE”), (UN WOMEN, „Напредак светских жена 2011 - 12, У потрази за правдом”)

ЕCHR пресуда:

Подносиоци су поднели двоструку тужбу на основу члана 2. Европске Конвенције о људским правима. Они су у првој тужби тврдили да је држава Хрватска пропустила да испуни своје позитивне обавезе у циљу спречавања смрти М.Т. и В.Т. и друго, да је држава пропустила да спроведе детаљну истрагу о могућој одговорности својих службених лица за смрт М.Т. и В.Т.

Члан 2 Европске конвенције о људским правима гласи:

- „1. Право на живот сваке особе заштићено је законом. Нико не може бити лишен живота намерно, сем приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом.
2. Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно неопходна:
 - (А) ради одбране неког лица од незаконитог насиља;
 - (Б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе;
 - (Ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.”

Међутим, и без обзира на шансе за успех потенцијалног грађанског поступка који се односи на законитост аката надлежних органа, Суд (*ECHR*) констатује да у сваком случају није питање да ли су власти поступале незаконито или да ли је било индивидуалне одговорности службеног лица по било ком основу.

Много шире, централно питање у овом предмету су наводни недостаци националног система за заштиту живота појединаца од радњи опасних криминалаца, који су идентификовани као такви пред надлежним органима, као и недостатак третмана таквих криминалаца, укључујући правни оквир унутар којег надлежни органи треба да делују и механизми предвиђени за то.

У вези с тим Суд (*ECHR*) примећује да Хрватска није показала да је жалба о овим питањима, а посебно обраћање тужилаца на основу чл. 2. Европске Конвенције о људским правима у вези са недостатака домаћег закона и праксе која је претходила смрти М.Т. и В.Т., могла бити испитана у било ком националном званичном поступку.

Суд констатује да у случајевима који се односе на смрт у околностима које би могле довести до одговорности државе, власти морају да делују на сопствену иницијативу. Они не смеју препустити иницијативу сродницима да подносе формалну жалбу или да преузму одговорност за вођење било каквих истражних поступака¹⁹.

- Општи принципи члана 2. Европске Конвенције о људским правима:

Суд констатује да члан 2 налаже држави да предузме одговарајуће кораке како би заштитила животе оних који су под њеном јурисдикцијом²⁰. Ово

¹⁹ Суд се позвао на своју пресуду у претходном спору из 2001. - *McKerr v. the United Kingdom*, no. 28883/95, § 111, *ECHR* 2001-III, and *Slimani v. France*, no. 57671/00, § 29, *ECHR* 2004-IX (extracts)).

²⁰ *L.C.B. v. the United Kingdom*, 9 June 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III, § 36

подразумева основну дужност државе да обезбеди право на живот успостављањем ефикасних²¹ одредби кривичног права да спречи извршење кривичних дела против лица која штити систем за спречавање, сузбијање и кажњавање повреде ових одредби²².

Позитивна обавеза државе ће настати у мери у којој је утврђено да су власти знале или је требало да знају у време постојања стварног и непосредног ризика по живот идентификованог појединца од кривичних дела трећих лица и да при томе нису предузели мере у оквиру својих овлашћења која, по разумној процени, би се могло очекивати да ће спречити тај ризик²³.

Пошто адекватан психијатријски третман није био пружен М.М. у затвору, није ни било процене његовог стања пре него што је пуштен из затвора у циљу процене ризика да, када буде на слободи, може спровести своје претходне претње против живота М.Т. и В.Т.

Суд сматра такав пропуст посебно упечатљивим, с обзиром на то да његове претње су озбиљно схваћене од стране националних судова и имајући у виду да психијатријски извештај изричито наводи да постоји јака вероватноћа да би могао да понови иста или слична кривична дела. Суд је утврдио да су власти Хрватске, у вези са смрћу два блиска сродника подносилаца тужбе, прекршиле Европску Конвенцију људским правима. У овим околностима Суд сматра да су подносиоци представке претрпели нематеријалну штету. Суд је донео пресуду по основу правичности и имајући у виду одштету у сличним случајевима, да подносиоцима представке додели 40.000 евра заједнички, плус сваки евентуални порез који се буде од њих потраживао.

В. „ECHR CASE OF OPUZ v. TURKEY, 2009”

Чињенично стање:

Предмет је проистекао из представке (бр 33401/02.) Против Републике Турске коју је Суд (ЕЦХР) примио према члану 34. Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, од турског држављанина, гђе Нахиде Опуз („подносилац”), 15. јула 2002. У тужби се тврди да су државни органи пропустили да њу и њену мајку заштите од насиља у породици, што је резултирало смрћу њене мајке и њеним злостављањем. У периоду од 1995-2002 Х.О. је напао озбиљно шест пута своју жену и њену мајку, са тешким последицама по здравље које су опасне по живот. Истрага је обустављена три пута због одустајања жртве да поднесе тужбу и два пута због недостатка доказа. Случај је резултирао пуцањем у мајку подносиоца представке ватреним оружјем од стране Х.О. и њеном тренутном смрћу. То је коначна последица дуготрајног и поновљаног насиља у породици.

ЕCHR пресуда:

Релевантно међународно и упоредно право - УН ЦЕДАВ (UN CEDAW) Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације према женама, дефи-

²¹ Подвлачење ауторке

²² *Nachova and Others v. Bulgaria* [GC], nos. 43577/98 and 43579/98, § 160, ECHR 2005-VII

²³ *Osman*, cited above, § 116; *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*, no. 46477/99, § 55, ECHR 2002-III; and *Bromiley v. the United Kingdom* (dec.), no. 33747/96, 23 November 1999

нише дискриминацију над женама као „... свако разликовање, искључивање или ограничавање на основу пола које има ефекат или циљ да угрози или онемогући признање, уживање или вршење од стране жена, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена, људских права и основних слобода у политичком, економском, социјалном, културном, грађанском или другом пољу. ”

Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена (у даљем тексту „ЦЕДАВ CEDAW Комитет”) је утврдио да „родно засновано насиље представља облик дискриминације који озбиљно инхибира способност жена да уживају права и слободе на основу једнакости са мушкарцима „и на тај начин је забрањено чланом 1. ЦЕДАВ Конвенције.

У оквиру опште категорије родно заснованог насиља, Комитет у дефиницију укључује насиље као „лични чин” и „Насиље у породици”²⁴ у складу са Општом Препоруком Комитета бр. 19 о насиљу над женама из 1992. Сходно томе, родно засновано насиље намеће одређене дужности државама. Општа Препорука бр. 19 поставља каталог таквих обавеза. Оне укључују дужност државе да „предузме све законске и друге мере које су неопходне да се обезбеди ефикасна заштита жена од родно заснованог насиља, укључујући кривичне санкције, правне лекове и компензационе одредбе за заштиту жена од свих облика насиља.”²⁵

Суд (ЕCHR) је донео пресуду да је Турска прекршила одредбе 2, 3, и 14 Европске конвенције о људским правима: право на живот, забрана тортуре и одредба о забрани дискриминације. Правни основ за коначно приписивање одговорности државе за приватна дела физичких лица, ослања на неуспех државе да испуни дужност оибезбеђивања људских права у складу са чл. 1 (1) Америчке конвенције о људским правима (1969). Суд (ЕCHR) је констатовао:

„Да би се појавила позитивна обавеза државе, мора се утврдити да су власти знале или је требало да знају у време постојања стварног и непосредног ризика по живот конкретног појединца од кривичних дела треће стране и да при томе, нису предузели мере у оквиру својих овлашћења која, по разумној процени, могу спречити тај ризик. ”

У таквим околностима, Суд (ЕCHR, ЕСЉП) закључује да националне власти Турске нису испуниле обавезу дужне пажње (due diligence). Стога нису испунили своју позитивну обавезу да заштите право на живот мајке подносиоца представке у смислу члана 2. Европске Конвенције о људским правима.

Суд (ЕCHR) закључује да је дошло до кршења члана 3. Европске Конвенције о људским правима, као резултат пропуста државних органа да предузму заштитне мере у виду ефективне превенције у спречавању тешких повреда личног интегритета подносиоца представке од стране њеног мужа.

Што се тиче нематеријалне штете, Суд примећује да је подносилац представке несумњиво претрпео бол и патњу због убиства своје мајке и констатује

²⁴ Committee’s General Recommendation No. 19 on „Violence Against Women,” (1992) UN doc. CEDAW/C/1992/L.1/Add.15

²⁵ Ibidem

неуспех власти Турске да предузму довољне мере да се спречи насиље у породици почињено од стране њеног мужа и да му се одреди одговарајућа казна.

Суд је донео пресуду на основу правичности, којом додељује подносиоцу представке 30.000 евра у односу на штету коју је претрпела, као резултат кршења чланова 2, 3 и 14 Европске Конвенције о људским правима. Суд сматра да је разумно да досуди износ од ЕУР 6.500 за трошкове и издатке за поступак пред Судом, умањено за ЕУР 1.494 тј за износ који је подносилац примила путем правне помоћи од Савета Европе.

Закључна разматрања

Када држава предузима мало или нимало напора да заустави одређени облик приватног тј породичног насиља, то значи да прећутно одобрава то насиље. Европски суд за људска права је у својој пресуди закључио да:

„То саучесништво трансформише оно што би иначе било потпуно приватно понашање у конструктивни акт државе.”²⁶

Постоји одређен број принципа који треба да се испуне, од стране судова, да би био успостављен делотворан национални судски систем и да се осигура приступ правди:

- (А) бити праведан приликом пресуђивања;
- (Б) бити фер у начину на који суд третира парничне странке;
- (В) понудити одговарајуће процедуре по разумној цени;
- (Г) бавити се случајевима са разумном брзином;
- (Д) бити разумљив у правном саобраћају свима онима који га користе;
- (Ђ) реаговати на потребе оних који користе судски поступак;
- (Е) обезбедити онолико правне сигурности колико природа конкретног случаја то дозвољава;
- (Ж) бити ефикасан, односно судски поступци треба да буду добро организовани.

Закључци који проистичу из релевантне праксе Европског суда за људска права указују да насиље над женама никако није више приватна ствар, скривена од интервенције надлежних државних органа. Напротив, ради се о друштвено опесном феномену, на који са правом указују осуђујуће пресуде Европског суда за људска права и нове одредбе Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Савремена истраживања су показала да неке родне улоге и традиционална понашања могу да допринесу да насиље над женама постане прихватљиво! Род је друштвено конструисана категорија, која додељује женама и мушкарцима њихове специфичне и посебне улоге и понашања.

Насиље над женама представља вид незаконите дискриминације.

Један обећавајући приступ ка елиминисању последица и смањењу стопе учесталости породичног и родно заснованог насиља је интегрисања услуга за

²⁶ Беваквa против Бугарске, Европски суд за људска права, 2008 (*Bevacqua v Bulgaria*, European Court of Human Rights, 2008)

жртве путем „ОнеСтоп сноп”, односно обејдињавањем на једном месту свих надлежних служби и њиховим координисаним приступом. То показује пилот пројекат у Молдавији подржан од стране UN WOMEN током 2011 – 2013²⁷.

У неким земљама (Канада, Велика Британија, Пољска) постоје специјализовани породични судови. Када имају адекватне ресурсе, специјализовани судови за насиље у породици могу да помогну да се обезбеди одговорност починиоца и заштита жртава, пружајући услуге као што је расправа иза затворених врата и омогућавајући повећање уске стручности судија и осталог особља²⁸.

Заступљеност жена у судству је суштинско питање једнакости и правичности, али је такође важно и за одржавање поверења јавности у правосудни систем. Постоје емпиријски докази да жене судије могу створити погодније окружење за жене странке у судским поступцима, што може да направи разлику у резултатима суђења. Једна студија у Сједињеним Америчким Државама открива да жене судије за 11 одсто чешће пресуђују у корист тужиоца у случајевима дискриминације при запошљавању²⁹.

На глобалном нивоу, жене чине 27 одсто свих судија³⁰ према подацима из Извештаја УН. Међутим, то није једнако географски распоређено. Примера ради, заступљеност жена у судству представља око 50 процената у централној и источној Европи и централној Азији, али у Јужној Азији је много мање. Заступљеност жена у врховним, уставним и регионалним судовима такође варира: Србија, Руанда, Словенија, Канада и Бивша Југословенска Република Македонија има највећи проценат жена судија према овом Извештају УН.

Маркантни случајеви Европског суда за људска права дају оријентир за даље решавање правних случајева у ситуацијама када се утврди да државе имају обавезу дужне пажње ("due diligence"), обавеза која значи да државе нису само одговорне за доношење закона који гарантују права жена, него и да осигурају да се ови закони спроводе кроз функционални правосудни систем и ланац правде који је родно освешћен. То значи да је неопходно перманентно вршити сензибилисање судија на националном нивоу, кроз стручне обуке и тренинге у правцу унапређивања знања о родно заснованом и породичном насиљу, како би се повећао степен непристрасног одлучивања у конкретним споровима.

²⁷ Ауторка је у својству експерта Савета Европе отворила Регионални семинар у Букурешту о сузбијању родно заснованог и породичног насиља, новембра 2013. Када су изнети резултати пројекта „One Stop Shop for combating gender based violence and family violence” UN WOMEN, Moldavia

²⁸ Специјализовани судови за насиље у породици су уведени такође у Бразилу, Непалу, Шпанији, Великој Британији, неколико држава у Сједињеним Америчким Државама, Уругвају, Канади и Венецуели.

²⁹ UN WOMEN „Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of JUSTICE”, p. 63.

³⁰ UN WOMEN „Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of JUSTICE”, p. 47.

Литература:

1. Abbott Jean, MD; Robin Johnson, MD; Jane Koziol-McLain, RN, MS; Steven R. Lowenstein, MD, „Domestic Violence Against Women - Incidence and Prevalence in an Emergency Department Population”, *The Journal of American Medical Association, JAMA*. 1995;273(22):1763-1767. pp
2. Admira, „Empowerment and Building a Supportive Environment” in „Work for Care – A Trainer’s Manual – sexual and Domestic Violence During and After War”, Utrecht, Netherlands, 2005
3. Antic Gaber, M, „Violence in the EU examined – Policies on Violence against Women, Children and Youth in 2004 Accession Countries”, University of Ljubljana, Slovenia, 2009
4. Appel, A.E, & Holden G.W, „The co-occurrence of spouse and physical child abuse – A review and appraisal”, *Journal of Family Psychology*, no 12, pp. 579-599, 1998
5. Belknap J. & McCall K.D., „Women battering and police referrals”, *Journal of Criminal Justice*, no 22, pp. 223-236, 1994
6. Stephen R. Dearwater, MS; Jeffrey H. Coben, MD; Jacquelyn C. Campbell, RN, PhD; Gregory Nah, MA; Nancy Glass, RN, MSN, MPH; Elizabeth McLoughlin, ScD; Betty Bekemeier, MSN, MPH, „Prevalence of Intimate Partner Abuse in Women Treated at Community Hospital Emergency Departments”, *The Journal of American Medical Association*, 1998;280(5):433-438 pp
7. Chinkin Christine, „The Duty of Due Diligence”, Ad Hoc Committee on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CAHVIO, Council of Europe, Strasbourg), May 2010
8. EU Guidelines Human Rights and International Humanitarian Law, „Violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them”, pp. 65-76, Council of the European Union, Bruxelles, 2009
9. Gasmi Gordana, „Legal Commentary on the CoE Convention on combating violence against women and domestic violence”, UNDP, Belgrade, 2012.
10. Gasmi Gordana, „New European Legal Standards in the area of women human rights – CoE Convention on combating violence against women and domestic violence”, Collection of papers presented at the International Conference on the Efficiency of Legal Norms I, Cluj-Napoca, Romania, ISBN 978-60-522-873-3, 2012, pp. 141-153,
11. Bergman B, Brismar B. A five year follow-up study of 117 battered women. *Am J Public Health*.1991;81:1486-1489.
12. Varvaro FF. Treatment of the battered woman: effective response of the emergency department. *Am Coll Emerg Physicians*.1989;11:8-13.
13. Goldberg WG, Tomlanovich MC. Domestic violence victims in the emergency department. *JAMA*.1984;251:3259-3264.
14. Stark E, Flitcraft A, Frazier W. Wife Abuse in the Medical Setting: An Introduction for Health Personnel . Washington, DC: Office of Domestic Violence; 1981.
15. Schulman MA: Survey of Spousal Violence against Women in Kentucky, Harris Study. #792701, 1979.
16. Szinovacz ME: Using couple data as a methodological tool: The case of marital violence. *J Marriage Family* 1983; 45:633-644.
17. Teske RHC, Parker JC: Spouse Abuse in Texas: A Study of Women's Attitudes and Experiences. Huntsville, TX: Criminal Justice Center, Sam Houston State University, 1983.
18. McLeer SV: Spouse abuse. In: P. Sholovar (ed): *The Handbook of Marital Therapy*. Jamaica, NY: Spectrum Publisher, 1981.

PRINCIPLES OF NON-DISCRIMINATION AND OF DUE DILIGENCE OF STATES - Theoretical view on The Istanbul Convention of the Council of Europe and the practice of the European court of human rights

Summary: The paper is focused on the analysis of the principle of non-discrimination and the new principle due diligence of states in the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention), which entered into force in early August 2014. It also discuss the relevant jurisprudence of the European Court of Human Rights, whose recent judgments were the forerunner of a legal establishing of the principle of due diligence of states in the field of combating gender-based and domestic violence. The striking cases of the European Court of Human Rights provide a landmark for further solving legal cases in situations where it is established that states have an obligation of due diligence, an obligation which means that states are not only responsible for passing laws that guarantee women's rights, but also to ensure that these laws are implemented through a functioning judicial system and justice chain that is gender-responsive. This means that it is necessary to continuously perform sensitizing judges on the national level, through professional trainings and expert consultancy in the direction of improving knowledge about gender-based and domestic violence, in order to increase the level of impartial decision-making in court cases.

Key words: non-discrimination, the principle of due diligence of states, the Council of Europe, Istanbul Convention, the European Court of Human rights, gender-based and domestic violence